

компетентності парламентарів, державних службовців та інших посадових осіб, які є відповідальними за правотворчий процес у державі.

Заслуговує на увагу положення, відповідно до якого мету правотворчості автори визначають як діалектичну взаємодію цілі (створення якісного законодавства) та результату (ефективна реалізація права). У конкретизованому вигляді мета правотворчості зумовлюється такими цілями та завданнями, які передбачають: дослідження різноманітних факторів, які зумовлюють потреби у нормативно-правовому регулюванні відповідних суспільних відносин; відпрацювання найбільш ефективної форми правового впливу на відповідні групи суспільних відносин; зниження соціальної напруги в суспільстві; конкретне викладення думки правотворця, що запобігає можливому ухиленню від виконання положень правових приписів; зрозумілість змісту нормативно-правового акта та його доступність для громадян; реальність та простоту положень правових приписів щодо їх реалізації. У роботі логічно обґрунтовується взаємозв'язок правотворчості з правотворенням, нормотворенням, законотворчістю; розкриваються деякі дискусійні питання форм та видів правотворчості, в результаті чого автори пропонують певні критерії та види правотворчості; виходячи з аналізу принципів правотворчої діяльності, автори поділяють їх на основні (засадничі) та допоміжні (другорядні) тощо.

Аналіз змісту монографії свідчить про те, що запропоноване дослідження відображає елементи наукової новизни. Матеріал, що наводиться авторами, підтверджується обґрунтованими висновками.

Не зайвим та корисним було б дослідження історичного аспекту правотворчості в Україні та виявлення позитивних і негативних явищ минулого досвіду. Доцільно було б також проаналізувати проблему юридичного мотиву, що в умовах необхідності урахування змін у суспільних відносинах, які відповідають суспільним сподіванням, набуває величезної актуальності.

Зазначені побажання не впливають на наукову цінність праці.

Отже, монографічне дослідження, присвячене вивченню теоретичних і методологічних проблем сучасної правотворчості, а також деяких практичних можливостей реалізації зазначеного напрямку дослідження. Доцільність наукової розробки зазначеної проблеми зумовлюється необхідністю оновлення системи законодавства, у тому числі створення якісних за формою та змістом законів.

На наш погляд, праця В.П. Плавича, С.В. Плавича на тему «Правотворчість: проблеми теорії та методології» виконана на високому науково-методологічному та теоретичному рівнях і сприятиме подальшому вдосконаленню механізму сучасної правотворчості на рівні національної та міждержавних правових систем та оптимізації їх співвідношення з іншими правовими категоріями.

В. В. СЕМЕНЯКА

ПЕРШИЙ ПІДРУЧНИК З КОСМІЧНОГО ПРАВА В УКРАЇНІ

Нині одним з найважливіших пріоритетних напрямів національних інтересів космічних держав світу визнається дослідження та використання космічного

© СЕМЕНЯКА Василь Васильович – кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України

простору. Комерціалізація космічних послуг та технологій, глобалізація та диверсифікація космічної діяльності, вимагають невідкладного вирішення комплексу космічно-правових питань, що при цьому виникають. Сучасний етап науково-технічного прогресу в сфері створення та використання космічної техніки зумовлює актуальну потребу забезпечення прогресивного розвитку космічного права.

У зв'язку з цим актуальним завданням юридичної науки є пошук найбільш дієвих способів підвищення ефективності міжнародного та національного космічного права.

У вищих навчальних закладах України відносно нещодавно запроваджено викладання спеціальної дисципліни з міжнародного та національного космічного права. Її включено до навчальних програм Національного авіаційного університету, Інституту міжнародних відносин імені Тараса Шевченка та Київського університету права НАН України. Як бачимо, в Україні, по суті, відбувається поступове формування спеціальних курсів з вивчення цієї дисципліни та зародження науки космічного права.

Однією з найбільш помітних подій у сучасній вітчизняній науці космічного права є публікація доктором юридичних наук, професором, академіком НАН України Ю.С. Шемшученком першого в Україні підручника «Космічне право»^{*}. Актуальність книги зумовлена насамперед відсутністю в Україні спеціального навчального підручника для вивчення курсу дисципліни «Космічне право». У зв'язку з цим слід визнати своєчасною та корисною підготовку рецензованого підручника для заповнення відповідної прогалини.

Рецензована робота являє собою надзвичайно оригінальне дослідження комплексу космічно-правових проблем. У ньому знайшли відображення сучасні погляди на міжнародне та національне космічне право, тенденції та перспективи їхнього розвитку. Належну увагу приділено в підручнику дослідженню змісту понять, які вживаються в юридичній літературі щодо космічного права, а саме: «міжнародне космічне право», «національне космічне право» та «міжнародне приватне космічне право». Водночас у підручнику акцентується увага на найбільш актуальних космічно-правових проблемах та окреслюються напрями їх вирішення.

Підручник підготовлено на основі аналізу міжнародних договорів (угод), проведення порівняльно-правового дослідження космічного законодавства країн світу та законодавства України. У підручнику викладено теоретичні погляди автора з основних космічно-правових проблем розвитку міжнародного та національного космічного права, сформовано нові теоретичні визначення та концепції.

У вступі до підручника ґрунтовно вказується на зростаючу роль міжнародного та національного космічного права у регулюванні суспільних відносин у зв'язку із розширенням видів космічної діяльності. Відзначається, що космічне право – це поєднання міжнародного публічного, міжнародного приватного і національного космічного права як права єдиного з погляду його предмета і загальної мети – регулювання суспільних відносин з дослідження та використання космічного простору. Водночас розкривається місце і роль міжнародного та національного космічного права у світлі сучасних тенденцій до гармонізації цих правових сфер. Саме цей підхід визначає подальшу структуру і зміст підручника.

Підручник чітко структуровано. Він складається з трьох частин. Вдало побу-

---

^{*} Шемшученко Ю.С. Космічне право: підручник. – К.: Вид-во «Юридична думка», 2012. – 280 с.

дована структура підручника дала можливість автору повно й вичерпно розкрити його змістовну частину.

Перша частина підручника присвячена міжнародному космічному праву, друга – національному космічному праву та управлінню, третя – космічному праву України та механізму його реалізації.

Найбільше уваги приділено в праці міжнародному публічному космічному праву. Перший розділ підручника становить особливий інтерес, оскільки досліджуються такі фундаментальні питання міжнародного космічного права, як поняття, джерела, предмет, об'єкти та суб'єкти зазначеної галузі права.

Автором досліджено основні етапи становлення та розвитку космічного права як науки та навчальної дисципліни, показано провідну роль ООН в організації міжнародного космічного співробітництва. У праці детально проаналізовано міжнародно-правовий режим космічного простору, міжнародно-правовий статус космічних об'єктів, космонавтів та їх екіпажів, міжнародно-правові засади запобігання техногенному забрудненню космічного простору та міжнародній відповідальності за шкоду, завдану космічними об'єктами. Особливо варто відзначити розділ 7 підручника, де враховано сучасні тенденції здійснення прикладних видів космічної діяльності, показано механізм їх міжнародно-правового регулювання.

Водночас дискусійні аспекти космічно-правових проблем (зокрема, делімітації повітряного та космічного простору, міжнародно-правового статусу геостационарної орбіти, дистанційного зондування Землі з космосу, космічного сміття) досліджуються логічно та послідовно з авторським баченням їхнього вирішення. Відсутність у теорії та практиці чіткого вирішення ряду теоретичних і практичних проблем космічного права свідчить про те, що міжнародно-правова доктрина перебуває у процесі пошуку.

У книзі Ю.С. Шемшученка в багатьох випадках представлено ексклюзивний матеріал, особливо це стосується другого розділу, присвяченого національному космічному праву та управлінню. Автором уперше у вітчизняній навчальній літературі показано механізм гармонізації національного та міжнародного космічного права, проведено унікальний порівняльно-правовий аналіз космічного законодавства країн світу, а також визначено особливості юридичної відповідальності за національним космічним законодавством. Одночасно обґрунтовано та послідовно розкрито систему органів управління космічною діяльністю, її ліцензування.

Проведений детальний аналіз космічно-правових норм зарубіжних країн має не тільки суто прикладне значення, що характеризує національний механізм правового регулювання космічних відносин, а також є підставою для подальших доктринальних розробок і досліджень.

Надзвичайно важлива третя частина підручника, в якій значну увагу приділено особливостям космічного права України, охарактеризовано механізм державного управління у галузі космічної діяльності України, визначено правовий статус Державного космічного агентства України як центрального органу виконавчої влади з питань космічної діяльності.

Ваговим позитивом підручника є значна увага автора до характеру взаємодії цієї галузі міжнародного права з українським космічним правом. Визначено поняття та джерела космічного права, показано вітчизняний механізм державного управління в космічній галузі, а також визначено форми і методи міжнародного та європейського співробітництва.

Особливий інтерес становить поданий у підручнику вітчизняний механізм

ліцензування, сертифікації та реєстрації в системі управління космічною діяльністю. У підручнику ці питання розкрито відповідно до вимог чинного законодавства. У цьому ж розділі надано характеристику інституту космічного страхування як невід'ємної частини реалізації космічних проєктів і програм.

Космічна діяльність – це сфера підвищеної небезпеки, тому з метою запобігання виробництву та експлуатації космічної техніки, що являє собою небезпеку для життя, здоров'я та майна громадян і навколишнього природного середовища, космічне законодавство України передбачає необхідність обов'язкового підтвердження відповідності космічної техніки вимогам експлуатаційної придатності, тобто проведення її сертифікації.

Значний науковий інтерес становить проведений автором фундаментальний аналіз сучасних проблем розвитку міжнародного та національного космічного права. Практична цінність цієї праці полягає у тому, що автор робить важливі теоретико-прикладні висновки, які можуть надати певний імпульс для подальшого удосконалення міжнародного та національного правового регулювання відносин, що виникають у сфері дослідження та використання космічного простору.

Окремо автором була звернена увага на можливість формування в майбутньому міжпланетного права (метаправа), що являє собою доктринальні уявлення про сукупність правових норм, які повинні регулювати відносини людства з позаземними цивілізаціями. Високий рівень науковості викладу навчального матеріалу, який вдало поєднується з його доступністю, є безумовним позитивом цього підручника.

Нині вбачається необхідним здійснення діяльності, спрямованої на систематизацію – упорядкування та удосконалення чинних актів міжнародного космічного права, зведення їх у єдину внутрішньоузгоджену систему. Водночас одним із пріоритетних напрямів забезпечення прогресивного розвитку міжнародного космічного права має стати його кодифікація.

Заслугоює на підтримку ідея щодо проведення кодифікації міжнародного космічного права шляхом розробки та прийняття Конвенції ООН з космічного права. Слушною є думка автора, що саме Конвенція має комплексно врегулювати найважливіші відносини в галузі дослідження та використання космічного простору, стати системоутворюючим актом галузі міжнародного космічного права, що матиме стимулююче значення і для розвитку національного космічного права.

Основним завданням кодифікації має стати приведення чинного міжнародного та національного космічного права у відповідність до потреб сучасного етапу розвитку суспільних відносин у сфері дослідження та використання космічного простору. Кодифікація міжнародного космічного права має здійснюватися зі збереженням існуючого міжнародно-правового режиму космічної діяльності з одночасним проведенням систематизаційних робіт та вдосконаленням чинних принципів і норм міжнародного космічного права (їх перегляд та уточнення). Водночас складовою частиною кодифікаційного процесу має бути розробка нових універсальних космічно-правових норм, визначення базових понять та термінів міжнародного космічного права (космічний простір, небесне тіло, космічна діяльність, космічний об'єкт, космічний туризм, космічне сміття та ін.), що забезпечить прогресивний розвиток міжнародного та національного космічного права.

Текст підручника також вдало доповнюють додатки – Закон України «Про космічну діяльність» та «Акти міжнародного космічного права», які дають змогу при вивченні його матеріалів ознайомитися з конкретними актами, що регулюють

суспільні відносини у сфері дослідження та використання космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла.

Як бачимо, підручник містить необхідний та доступний змістовний теоретичний та практичний матеріал для вивчення курсу космічного права. До очевидних переваг підручника варто віднести рекомендовану літературу. Вона становить практичну цінність, оскільки містить найактуальніші монографічні видання, навчальні посібники, підручники, статті з міжнародного та національного космічного права, що, безумовно, допоможе студентам обрати необхідну наукову базу для поглибленого вивчення тих чи інших космічно-правових питань.

Усе це свідчить про високий фаховий рівень підручника Ю.С. Шемшученка, який можна розглядати як вагомий внесок у формування та розвиток науки міжнародного та національного космічного права. Отже, вищі навчальні заклади України отримали якісне та корисне науково-навчальне видання, а вітчизняна юридична наука збагатилася сучасними розробками проблем розвитку космічного права. З огляду на виняткову актуальність підручника, він стане у пригоді студентам і викладачам вищих навчальних закладів під час вивчення курсу дисципліни «Космічне право», науковцям і практичним працівникам космічної галузі.